

Nr 44

Näringsutskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse med överlämnande av årsredovisning för Statsföretag AB jämte motioner.

Ärendet

I detta betänkande behandlas Statsföretag AB:s årsredovisning för år 1970, vilken överlämnats till riksdagen med Kungl. Maj:ts skrivelse 1971: 120 (industridepartementet), och den härav föranledda motionen 1971: 1501. Vidare behandlas ett yrkande i motionen 1971: 1097 rörande målen för statliga företags verksamhet. Denna motion, som väcktes vid riksdagens början, behandlas i övrigt i utskottets betänkande 1971:46. Motionerna redovisas närmare nedan.

Statsföretag AB:s verkställande direktör och ekonomidirektör har inför utskottet lämnat upplysningar i ärendet. Utskottet har vidare haft tillgång till den delårsrapport rörande Statsföretag som publicerades i oktober 1971.

Motionen 1971: 1097*Yrkande*

I motionen 1971: 1097 av herr Wikström m. fl. (fp) hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall begära att regeringen avger en deklARATION beträffande målen för den statliga verksamheten [i företagsform].

Motivering

Med utgångspunkt i de näringspolitiska huvudlinjer som angavs i propositionen 1969: 21 angående inrättandet av ett statligt förvaltningsbolag diskuterar motionärerna till en början statsföretagandets roll i ett blandekonomiskt system. Härvid betonar de bl. a. att särskilda samhällshänsyn i samband med den statliga företagsamheten kan vara svåra att förena med marknadsekonomins villkor. Motionärerna räknar upp motiv för statligt företagande som angavs i propositionen eller åberopats tidigare och finner att uttalandet i propositionen att förvaltningsbolaget skall »under krav på lönsamhet uppnå största möjliga expansion» lämnar fältet fritt för statligt företagande i obegränsad omfattning. Från liberal synpunkt uppställer motionärerna vissa regler, som generellt går ut på återhållsamhet i fråga om utvidgning av den statliga företagssektorn.

I anslutning härtill granskas närmare vissa skäl som anförts för statligt företagande. Huvudprincipen måste, uttalar motionärerna, vara att de resurser som tas i anspråk utnyttjas effektivt. Om stöd ges åt statliga företag av sociala och regionalpolitiska skäl bör detta redovisas öppet. Statlig företagsamhet som på lång sikt är olönsam eller som eljest ter sig mindre angelägen bör omprövas. Konkurrensen mellan statliga och andra företag bör bedrivas på så lika villkor som möjligt. I motionen berörs också svårigheterna att upprätthålla distinktionen mellan ägarfunktionen — med vilken följer politiskt ansvar — och företagarfunktionen. Förändringar i driftens omfattning genom nedläggning, fusion, uppköp eller nyetablering bör enligt motionärernas mening bara i undantagsfall kunna genomföras av de statliga företagen själva eller via Statsföretag AB, Sveriges investeringsbank AB etc. Det politiska ansvarets karaktär och omfattning bör klargöras och klara riktlinjer för de statliga företagens befogenheter dras upp. Avslutningsvis framförs — i anslutning till motionen 1971: 86 — synpunkter på frågan om allmänhetens, riksdagens och de anställdas insyn i de statliga aktiebolagen.

Motionen 1971: 1501

Yrkande

I motionen 1971: 1501 av herr Turesson (m) hemställs — utan motivering — att riksdagen skall i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en parlamentarisk utredning rörande förhållandena beträffande vissa av under Statsföretag AB lydande företag, vilka närmare behandlats vid riksrevisionsverkets granskning av förenade fabriksverken.

Uppgifter i anslutning till motionen

Riksrevisionsverket (RRV) har som ett led i en fortlöpande förvaltningsrevision av förenade fabriksverken (FFV) gjort en granskning av den interna kontrollen vid FFV i vad avser främst frågor som sammanhänger med förvärv av aktiebolag m. m. RRV har önskat klarlägga vilka företag som inköpts, under vilka former detta skett och vad som därvid förekommit i fråga om krediter, borgens- och ansvarsförbindelser samt övriga viktiga avtal om samarbete etc. Uppgiften har varit att utreda i vilken ordning och med vilket underlag som beslut fattats i dessa frågor. Resultatet av granskningen redovisas i en revisionsrapport den 30 augusti 1971. Enligt RRV:s uppfattning har granskningen visat att avsteg från gällande regler och instruktioner förekommit i ett flertal avscenden.

De »under Statsföretag lydande företag» som behandlas i rapporten och sålunda kan åsyftas i motionen 1971: 1501 är främst AB Avimat, SMT Machine Company AB och Nyckelhus AB.

AB Avimat, ett familjeföretag med tillverkning av tändrör m. m., skulle enligt köpeavtal hösten 1969 förvärvas av FFV under förutsätt-

ning bl. a. av riksdagens godkännande före den 1 juli 1970. Sedan planerna läckt ut till personalen ansåg man sig förhindrad att invänta riksdagens godkännande. Statsföretag AB köpte i stället företaget den 1 mars 1970 och ingick samtidigt ett avtal med FFV enligt vilket FFV under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande skulle få överta Avimat före utgången av 1970. Riksdagen anvisade i maj 1970 erforderliga medel till FFV för förvärvet; i propositionen härom (1970: 105), som är dagtecknad den 6 mars 1970, redovisas inte att Avimat köpts av Statsföretag. FFV övertog Avimat från Statsföretag per den 30 juni 1970. I den styrelse som tillsattes när Statsföretag förvärvat företaget ingick ingen representant för moderbolaget. Styrelsen beslöt redan den 20 mars 1970 att verksamheten skulle överflyttas till Zakrisdalsverken, Karlstad, som tillhör FFV. Enligt RRV:s bedömning har FFV i detta sammanhang handlat inom ramen för sina befogenheter.

SMT Machine Company AB, som tillverkar verktygsmaskiner, har bildats genom samordning av tre företag som förvärvades av FFV hösten 1968 under förutsättning av Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande. Riksdagen anvisade erforderliga medel i maj 1969 (prop. 1969: 105 bil. 3 punkt 3, SU 1969: 103, rskr 247). Aktierna i SMT såldes per den 30 juni 1970 till Statsföretag AB för 24 milj. kr., varjämte Statsföretag åtog sig borgensansvar för SMT:s skulder till FFV. FFV fick på detta sätt ersättning för sina utlägg och räntekostnader för SMT. RRV anser att FFV på olika stadier felbedömt kapitalbehovet och haft ett otillräckligt beslutsunderlag. Vidare kritiseras den formella handläggningen i vissa hänseenden. I Statsföretags årsredovisning anges att SMT har en verksamhet som inte kan sägas vara direkt förenlig med FFV:s uppgift.

Nyckelhus AB, som marknadsför villor, delvis tillverkade vid kriminalvårdsstyrelsens anläggningar, förvärvades av SMT Machine Company AB formellt den 1 januari 1970 men reellt i december 1969. SMT var då dotterbolag till FFV. När det ett halvt år senare beslöts att SMT skulle överlåtas till Statsföretag, överenskom parterna enligt protokoll den 9 juni 1970 att Nyckelhus skulle brytas ut ur SMT och tillfälligt övertagas av Statsföretag för att senare överföras till FFV, som planerade att dess överskotts försäljning skulle organiseras i bolagsform. Nyckelhus kvarstår emellertid alltjämt i Statsföretags ägo. RRV kritiserar FFV:s åtgärder. FFV har enligt RRV utnyttjat det helägda dotterbolaget SMT i strid med dess bolagsordning och på så sätt genomfört förvärvet av Nyckelhus med kringgående av det hinder som låg i att FFV ej hade kompetens att utan Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande förvärva ett sådant företag. I Statsföretags årsredovisning uttalas att Nyckelhus såsom dotterbolag till SMT var artfrämmande för detta företag.

Chefen för industridepartementet har överlämnat RRV:s rapport till

justitiekanslern såsom komplettering av en tidigare anmälan mot FFV angående överskridande av befogenhet m. m. I yttrande till justitiekanslern den 29 oktober 1971 har FFV tillbakavisat den kritik från RRV:s sida som refererats ovan. Justitiekanslern har i beslut den 7 december 1971 riktat vissa anmärkningar mot FFV.

Utskottet

Statsföretag AB:s första årsredovisning, som avser år 1970, avgavs i april i år och förelades bolagsstämman i maj. I enlighet med vad som förutsattes vid beslutet om inrättande av Statsföretag har Kungl. Maj:t överlämnat årsredovisningen till riksdagen, vilket skedde vid höstsessionens början. Syftet med riksdagsbehandlingen av Statsföretags årsredovisning är att riksdagen skall få ökad information om den statliga företagsgruppen. Utskottet har självfallet inte haft att företa någon dechargegranskning av Statsföretags verksamhet. Denna har såsom framgår av årsredovisningen varit föremål för revision i vanlig ordning. Vid bolagsstämman har styrelsens ledamöter och verkställande direktören fått ansvarsfrihet för den tid som årsredovisningen omfattar. Enligt tidigare uttalanden om syftet med utskottsbehandlingen av årsredovisningen har utskottet sökt skaffa sig inblick i Statsföretags förhållanden och ta ställning till principfrågor rörande dess verksamhet för att på så sätt bidra till underlaget för en allmän debatt om Statsföretag i riksdagen.

Utskottet vill framhålla att riksdagen på flera andra sätt får kontakt med Statsföretags problem. Först kan erinras om att 18 särskilt utsedda ledamöter av riksdagen får vara närvarande vid bolagsstämma i Statsföretag och där ställa frågor. Denna ordning tillämpades första gången vid bolagsstämman i maj i år. En rad frågor om investeringar i bolag inom Statsföretagsgruppen m. m. har underställts riksdagen genom propositionerna 1971: 64, 1971: 75, 1971: 117 och 1971: 139 (se NU 1971: 22, 1971: 21, 1971: 27 och 1971: 45). Flera av årets fristående motioner har på ett eller annat sätt rört Statsföretag eller särskilda dotterbolag (se NU 1971: 20, 1971: 24, 1971: 30 och 1971: 46). Detsamma gäller ett antal interpellationer och enkla frågor; särskilt bör nämnas den omfattande interpellationsdebatt om den statliga företagsamheten och i synnerhet Statsföretag som ägde rum den 30 mars i år. Slutligen kan påpekas att konstitutionsutskottet vid sin granskning av statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning under år 1970 har ägnat uppmärksamhet åt ansvarsfördelningen mellan Kungl. Maj:t och Statsföretag AB beträffande de statliga företagen samt principerna för utscende av departementstjänstemän i styrelserna för dessa företag (se KU 1971:34 s. 19 f.)

Den hittillsvarande debatten om Statsföretag har i stor utsträckning gällt vissa dotterbolags akuta svårigheter, delvis sådana som får ses mot

bakgrund av en långvarig utveckling. Det finns skäl att understryka att Statsföretag inte rimligen kan ställas till svars för alla svårigheter av det slaget. Såsom framhålls i årsredovisningen har det nya förvaltningsbolaget övertagit en heterogen grupp av företag, av vilka en del haft problem med lönsamhet, likviditet m. m. Det första verksamhetsåret har i hög grad måst ägnas åt aktioner föranledda av sådana problem, detta medan bolaget ännu haft mycket begränsade personliga resurser. När en del akuta problem blivit lösta och en konsolidering av koncernen kunnat genomföras kommer förutsättningarna för en bedömning av Statsföretags verksamhet att vara väsentligt ändrade.

Det ämne som måste komma i centrum när riksdagen behandlar Statsföretags årsredovisning är verksamhetens inriktning och mål. Statsföretags styrelse och verkställande direktör ägnar särskild uppmärksamhet åt hithörande frågor i sin översikt över de allmänna förutsättningar och speciella villkor som gäller för koncernen. Som överordnat mål för Statsföretags verksamhet har statsmakterna angivit att bolaget under krav på lönsamhet skall uppnå största möjliga expansion. Vid fullföljandet av detta grundläggande syfte är Statsföretag emellertid underkastat vissa förhållningsregler och restriktioner som kan sägas markera delmål för verksamheten. Statsmakterna har uttalat att de statliga företagen har ett särskilt ansvar att ta hänsyn till samhällsintresset vid val mellan olika produktions- och lokaliseringalternativ. När det gäller medverkan i exempelvis regionalpolitiskt motiverade projekt är Statsföretag skyldigt att lämna offert på de merinsatser för vilka statsmakterna bör reglera kostnaderna i särskild ordning. De statliga företagen skall vidare sträva efter att åstadkomma allt större arbetstillfredsställelse för de anställda, något som förutsätter åtgärder för att skapa en fördjupad företagsdemokrati.

Vid beslutet om Statsföretags inrättande slogs också fast vilka uppgifter som tillkommer förvaltningsbolaget i förhållande till dotterbolagen. Dit hör naturligt nog att främja en samverkan företagen emellan som kan höja gruppens effektivitet, att medverka i koncernens kapitalanskaffning och att stimulera ett utnyttjande av de möjligheter till utveckling, rationalisering och arbetsfördelning som finns inom den statliga företagssektorn. Några av de funktioner som följer av ägaransvaret förtjänar särskild uppmärksamhet, eftersom de aktualiserar frågan om kompetensfördelningen mellan förvaltningsbolaget och de företag som ingår i koncernen. Utifrån angivna mål för sin egen verksamhet skall Statsföretag uppställa mera preciserade mål för de olika företagen i gruppen. Statsföretag skall vidare tillsätta styrelse i företagen, skapa förutsättningar för att företagen kan skaffa nödvändiga resurser, följa företagens planering och kontrollera att uppställda mål infrias samt vidta korrigerande åtgärder vid bristande måloppfyllelse. Vad gäller planering har uttalats att Statsföretag har ansvaret för den översiktliga planeringen i stort

inom koncernen. Härmed avses främst frågor rörande investeringar som har en sådan omfattning att de i väsentlig grad påverkar företagssektorns struktur eller som innebär att nya verksamheter tas upp — i motsats till investeringar som innebär en utvidgning eller utveckling av redan pågående verksamhet.

Ett viktigt inslag i målangivelsen för Statsföretagsgruppen är slutligen att de ovan refererade riktlinjerna inte skall inverka på giltigheten av riksdagens tidigare ställningstaganden i fråga om då existerande statliga bolags mål och uppgifter.

Utskottet vill framhålla att statsmakernas beslut om förutsättningarna för Statsföretags verksamhet kan ge upphov till vissa motsättningar och konfliktmöjligheter. Ett problem är i vilken utsträckning det övergripande målet med dess lönsamhetskrav skall göra sig gällande i förhållande till olika delmål. Ett annat problem är hur maktfördelningen mellan moderbolaget och dotterbolagen skall gestalta sig när det gäller att utforma handlingslinjer för olika bolag.

Vad beträffar den första typen av problem konstaterar utskottet att Statsföretag i nuläget starkt betonar lönsamhetskravet och uttalar sin avsikt att under de närmaste åren koncentrera tillgängliga resurser till redan etablerade koncernbolag med möjligheter att ge god avkastning på nyinsatt kapital. En dylik inriktning av Statsföretags politik, som har starkt stöd i vad bolagets revisorer anfört i sin revisionsberättelse, är enligt utskottets mening väl motiverad i den aktuella situationen. Utskottet noterar att det förslag att avskilja Svenska utvecklingsaktiebolaget från Statsföretag som läggs fram i propositionen 1971: 139 (jfr NU 1971: 45) belyser det slags problem som har behandlats här.

Den andra typen av problem har utskottet inte anledning att nu ta upp någon diskussion om. Statsföretag har inlett ett arbete på en konsolidering av koncernen. Denna konsolideringssträvan, som givetvis allmänt sett måste verka kraftigt styrande på dotterbolagen, är enligt utskottets mening ett väsentligt inslag i den aktivitet som Statsföretag redovisar.

Utskottet har ägnat uppmärksamhet åt vissa frågor rörande enskilda bolag inom koncernen, såsom utvecklingen vid Kalmar verkstads AB. Utskottet finner emellertid inte anledning att göra några uttalanden i sådana frågor. I sammanhanget vill utskottet fästa uppmärksamheten på att i några punkter i propositionen 1971: 139 — tillstyrkt i utskottets betänkande 1971: 45 — tas upp principiellt viktiga spörsmål rörande dotterbolag till Statsföretag. Detta gäller bl. a. punkten om AB Kabi, där en samordning av den statliga läkemedelsindustrin aviserats, och punkten om Sveriges centrala restaurangaktiebolag, som berör konsekvenserna av tidigare fastställda speciella riktlinjer för ett företag som nu ingår i Statsföretagsgruppen.

I samband med behandlingen av Statsföretags årsredovisning har utskottet tagit upp den vid riksdagens början väckta motionen 1971: 1097

till den del som den gäller målen för den statliga verksamheten i företagsform. Motionen innehåller en översikt över de olika slags motiv som åberopats för sådan verksamhet. Särskilt berör motionärerna den målformulering — »att under krav på lönsamhet uppnå största möjliga expansion» — som statsmakterna valt för Statsföretags del. Motionärerna anser att denna målformulering innebär att fältet i princip är fritt för statligt företagande av obegränsad omfattning. De hävdar att riksdagen med anledning därav bör begära en principiell deklaration av regeringen om vad som åsyftas med uttrycket »största möjliga expansion» för statens företag.

Den angivna målformuleringen innefattas i riksdagens beslut om inrättande av Statsföretagskoncernen. Såsom närmare redovisats ovan kompletteras det övergripande målet för Statsföretag med olika delmål för koncernen i dess helhet och för särskilda dotterbolag. Statsföretags sätt att söka förverkliga de uppställda målen är, som också framhållits ovan, föremål för en kontinuerlig insyn och kontroll, vari den nu aktuella riksdagsbehandlingen av Statsföretags årsredovisning utgör ett led. Med hänsyn till vad här sagts finner utskottet det inte motiverat att påkalla en sådan principdeklaration som motionärerna önskar.

I motionen 1971: 1501 påyrkas en parlamentarisk utredning rörande vissa företag i Statsföretagsgruppen vilka närmare behandlats vid riksrevisionsverkets granskning av förenade fabriksverken. Motionen innehåller ingen motivering; såsom nämns i den redogörelse som lämnas ovan torde de företag som främst åsyftas vara AB Avimat, SMT Machine Company AB och Nyckelhus AB. Riksrevisionsverkets granskning har gällt vissa engagemang från förenade fabriksverkens sida, vilka även omfattas av en undersökning som justitiekanslern genomfört. Att gå in på frågan om ytterligare initiativ till följd av förenade fabriksverkens åtgärder ligger givetvis helt utanför det ärende som utskottet här behandlar. Utskottet finner inte att Statsföretags medverkan i de sammanhang som motionären kan avse ger anledning till utredning i de former som motionären föreslår.

Åberopande vad här anförts hemställer utskottet

1. att riksdagen
  - a) lägger Kungl. Maj:ts skrivelse 1971: 120 till handlingarna,
  - b) avslår motionen 1971: 1097 såvitt nu är i fråga,
2. att riksdagen avslår motionen 1971: 1501.

Stockholm den 7 december 1971

På näringsutskottets vägnar

INGVAR SVANBERG

Närvarande: herrar Svanberg (s), Bengtsson i Landskrona (s), Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Haglund (s), Andersson i Storfors (s), Wååg (s), Sjönell (c), Jonsson i Husum (s), Gustafsson i Säffle (c), Rydén (fp), Hovhammar (m), fru Hansson (s) och herr Clarkson (m).

Reservation

av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Sjönell (c), Gustafsson i Säffle (c), Rydén (fp), Hovhammar (m) och Clarkson (m), som anser

dels att det avsnitt på s. 6 i utskottets yttrande som börjar med »Utskottet vill framhålla» och slutar med »som Statsföretag redovisar» bort utbytas med ett avsnitt av följande lydelse:

»De av statsmakterna uppdragna riktlinjerna för Statsföretags verksamhet ger bolaget möjligheter att handla inom tämligen vida ramar. Den övergripande målsättningen — att bolaget under krav på lönsamhet skall eftersträva största möjliga expansion — är inte entydig. Varje företag måste för att kunna fortleva och utvecklas sträva efter att upprätthålla lönsamhet och expansionskraft men detta kan ske på olika sätt. De nämnda kraven måste också avvägas mot kraven på produktkvalitet, en god yttre miljö och goda arbetsförhållanden för de anställda samt mot olika samhällsintressen. Det är enligt utskottets mening därför angeläget att koncernens målsättning på olika nivåer efter hand kan preciseras med ledning av vunna erfarenheter.

Den föreliggande årsredovisningen präglas bl. a. av att den avser koncernens första verksamhetsår. Koncernens heterogena sammansättning kommer emellertid även under de närmaste åren att ställa stora krav på insatser i fråga om planering och samordning. Detta manar bl. a. till stor försiktighet när det gäller att knyta nya verksamhetsgrenar till koncernen. Både den nuvarande koncernledningen och revisorerna har också i olika sammanhang understrukt angelägenheten av att resurserna under de närmaste åren koncentreras till redan etablerade verksamhetsgrenar och att denna period i största möjliga utsträckning ägnas åt konsolidering. En sådan inriktning av verksamheten är enligt utskottets uppfattning helt nödvändig. Detta bör ges Kungl. Maj:t till känna som riksdagens mening.»

dels att det stycke på s. 7 i utskottets yttrande som börjar med »Den angivna målformuleringen» och slutar med »som motionärerna önskar» bort utbytas mot ett stycke av följande lydelse:

»Utskottet delar motionärernas uppfattning att den nuvarande målformuleringen ger ringa vägledning i fråga om inriktningen och omfattningen av Statsföretags verksamhet. En oklar målbeskrivning innebär betydande risker för att tillgängliga resurser utnyttjas på ett felaktigt

sätt. En precisering av målen för Statsföretag är därför ett nödvändigt inslag i den pågående konsolideringen av koncernen. Utöver vad utskottet ovan föreslagit skall ges Kungl. Maj:t till känna som riksdagens mening, synes det emellertid för närvarande inte föreligga något behov av en principdeklaration beträffande målen för de statliga företagen.»

dels att utskottet under 1 bort hemställa

»1. att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse 1971: 120 och motionen 1971: 1097 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört».

Särskilt yttrande

av herrar Hovhammar (m) och Clarkson (m):

Förenade fabriksverkens handlande i samband med de transaktioner som åsyftas i motionen 1971: 1501 har granskats av justitiekanslern, som riktat vissa anmärkningar mot fabriksverken. Enligt vår mening finns i detta sammanhang anledning till kritik också mot Statsföretag AB, ehuru på andra grunder. Vi utgår från att åtgärder numera vidtagits för att förhindra sådana missförhållanden som exempelvis att Statsföretag engageras i tillfälliga företagsförvärv för annans räkning.

Nr 45

Näringsutskottets betänkande i anledning av proposition angående finansiering m. m. rörande vissa statliga bolag jämte motioner.

Ärendet

I propositionen 1971: 139 (industridepartementet) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att

1. till län till Norrbottens järnverk AB på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 130 000 000 kr.,

2. till förvärv av aktier i AB Kabi på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 27 700 000 kr.,

3. bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna den mellan Apoteksbolaget AB och Apotekarsocieteten träffade överenskommelsen om formerna för avlösning av nuvarande apotekssystem,

4. till förvärv och teckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 18 500 000 kr.,

5. bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att ställa garanti för län till Svenska utvecklingsaktiebolaget intill ett belopp av 12 000 000 kr. jämte ränta,

6. bemyndiga Kungl. Maj:t att inlösa stamaktierna i Sveriges centrala restaurangaktiebolag samt överlåta dem till Statsföretag AB samt

7. bemyndiga Kungl. Maj:t godkänna ändringar i bolagsordningen för Sveriges centrala restaurangaktiebolag i enlighet med vad som förordnats i propositionen.

I anledning av propositionen har väckts två motioner som redovisas nedan (s. 11 f.).

Propositionen

I propositionen föreslås att Norrbottens järnverk AB (NJA) skall erhålla ytterligare lånestöd med 130 milj. kr. Förslaget avser ett fullföljande av statsmakternas beslut våren 1971 om ett utbyggt investeringsprogram för NJA (prop. 1971: 64, NU 1971: 22, rskr 1971: 193). Vidare föreslås ett investeringsanslag om 27,7 milj. kr. för förvärv av återstående aktier i AB Kabi, vilka Pripp-Bryggerierna AB innehar. I samband därmed begärs bemyndigande att godkänna en mellan Apoteks-

bolaget AB och Apotekarsocieteten träffad överenskommelse. Denna överenskommelse, som har formen av en ändring av berörda punkter i överenskommelsen den 17 september 1969 mellan staten och Apotekarsocieteten om formerna för avlösning av dåvarande apotekssystem, gör det möjligt att avskilja produktionsdelen vid Apoteksvarucentralen Vitrum Apotekare AB (Vitrum) och ACO från Apoteksbolaget före utgången av den tidigare avtalade tvåårsperioden, som omfattar åren 1971 och 1972.

I propositionen hemställs även om bemyndigande att inlösa stamaktierna i Sveriges centrala restaurangaktiebolag och att godkänna ändringar i bolagsordningen för företaget. Sedan staten förvärvat stamaktierna skall de överlätas till Statsföretag. Denna förändring och ändringarna i bolagsordningen, vilka innebär att Statsföretag får tillsätta fyra av styrelsens ledamöter och Kungl. Maj:t övriga fyra ledamöter, inklusive ordförande och vice ordförande, syftar till att bereda Statsföretag inflytande på restaurangbolagets ledning.

Slutligen föreslås ett investeringsanslag av 18,5 milj. kr. för förvärv och nyteckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget samt begärs bemyndigande för riksgäldsfullmäktige att teckna garanti för lån intill 12 milj. kr. jämte ränta för bolaget. Avsikten är att det omedelbara ägaransvaret för utvecklingsbolaget skall föras över från Statsföretag till Kungl. Maj:t genom industridepartementet. Härigenom understryks bolagets utvecklingskaraktär som i väsentlig grad jämställer utvecklingsbolaget med AB Atomenergi och styrelsen för teknisk utveckling, vilka båda är organ som är direkt underställda Kungl. Maj:t. Utvecklingsbolagets aktier skall sålunda den 1 januari 1972 föras över till fonden för statens aktier.

Motionerna

Yrkanden

De i anledning av propositionen väckta motionerna är

dels motionen 1971: 1576 av herr Lothigius m. fl. (m), vari hemställs att riksdagen skall avslå propositionen i vad gäller förvärv och teckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget, att riksdagen skall avvisa hemställan om garanti för lån till Svenska utvecklingsaktiebolaget samt att riksdagen skall hemställa att Kungl. Maj:t låter snabbutreda frågan om Svenska utvecklingsaktiebolaget i enlighet med vad som anförts i motionen och förelägga vårriksdagen nytt förslag på grundval av denna utredning,

dels motionen 1971: 1577 av herr Olhede (s), vari hemställs att riksdagen skall avslå begäran om investeringsanslag för förvärv och teckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget, att riksdagen skall avslå det begärda bemyndigandet åt fullmäktige i riksgäldskontoret att ställa

garanti för lån till Svenska utvecklingsaktiebolaget samt att riksdagen skall bevilja ett kapitaltillskott på 15 000 000 kr. till Statsföretag AB för nyteckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget, vilka aktier bör tecknas till en överkurs på 50 %.

Motivering

Propositionens förslag att Statsföretag AB skall befrias från det direkta ägaransvaret för Svenska utvecklingsaktiebolaget och att ansvaret läggs hos Kungl. Maj:t genom industridepartementet motiveras, sägs i motionen 1971: 1576, huvudsakligen av att Statsföretag lagt fram förslag härom. Motionärerna anser att denna organisatoriska förändring inte kommer att lösa utvecklingsbolagets finansieringsproblem. I motionen skisseras olika sätt på vilka utvecklingsbolagets nuvarande svårigheter skulle kunna lösas, t. ex. att det enskilda näringslivet erbjuds att ingå som delägare eller att utvecklingsbolaget befrias från tillverknings- och marknadsföringsfunktionerna och renodlar funktionen som utvecklingsbolag.

Även i motionen 1971: 1577 anføres att propositionens motivering för förslaget om att överföra det direkta ägaransvaret för utvecklingsbolaget från Statsföretag till industridepartementet inte är helt övertygande. En funktionell anledning har inte kunnat redovisas, och propositionens hänvisning till att Statsföretags begränsade ekonomiska resurser inte medger att gällande målsättning för utvecklingsbolaget uppfylls och till att utvecklingsbolaget inte kan beräknas bli lönsamt förrän på längre sikt kan, anser motionären, inte accepteras som skäl. Motionären erinrar om att syftet med inrättande av Statsföretag var att få ett sammanhållande och koordinerande organ för de statsägda företagen och att Statsföretag har möjlighet att inge en offert på sådana uppdrag som ägaren-staten ålägger företaget och som inte är företagsekonomiskt motiverade. Denna möjlighet borde enligt motionären ha utnyttjats i föreliggande fall. Vidare uttalar motionären att en utredning bör göras av utvecklingsbolagets organisation samt av företagets framtida resursbehov med utgångspunkt i de operativa mål som ägaren föreskriver.

Utskottet

I propositionens inledande avsnitt erinras om de allmänna målsättningar som statsmakterna lagt fast för Statsföretag AB:s verksamhet. Inom industridepartementet övervägs f. n. frågan om hur Statsföretag i praktiken bäst skall kunna fullgöra de näringspolitiska och andra uppgifter som statsmakterna har ålagt företaget. Avsikten är att definiera och konkretisera ramarna och huvudinriktningen för Statsföretag på ett sätt som kan tjäna som vägledning för företaget vid beslut som får långsiktiga ekonomiska eller principiella konsekvenser. Det framhålls

vidare att Statsföretag har fått överta ansvaret för bolag som i första hand tillkommit i syfte att fullgöra särskilda samhällsuppgifter, såsom att stimulera sysselsättningen och den ekonomiska utvecklingen i vissa regioner eller att åstadkomma en mer rationell företagsstruktur inom en bransch, och att de i propositionen behandlade frågorna bör bedömas med hänsyn härtill.

Utskottet har intet att erinra mot vad som i propositionen föreslås rörande Norrbottens järnverk AB, AB Kabi och Sveriges centrala restaurangaktiebolag.

Svenska utvecklingsaktiebolagets verksamhet skall enligt vad som uttalades vid dess tillkomst syfta bl. a. till att tillvarata specifika samhällsliga intressen vid exploatering av innovationer. Avsikten är att för samhället angelägna produkter, metoder och system skall kunna komma fram så snabbt som möjligt och få en från teknisk och kommersiell synpunkt tillfredsställande utformning. I propositionen uttalas att utvecklingsbolaget med avseende på val av projekt och verksamhetsfält i övrigt har väl följt de riktlinjer som statsmakterna angivit.

För verksamheten under 1970 redovisas betydande förluster, beroende på underskott hos utvecklingsbolagets dotterbolag samt kostnader för nya projekt. Statsförtag har i skrivelse till Kungl. Maj:t framhållit att de ekonomiska resurser som under de närmaste åren kan ställas till utvecklingsbolagets förfogande är så begränsade att de inte medger att gällande målsättning uppfylls. Statsföretag anser att frågan om det omedelbara ägaransvaret för utvecklingsbolaget bör omprövas och har hemställt att Statsföretag befrias från detta ansvar.

I propositionen uttalas att utvecklingsbolaget, som även framgent avses vara ett viktigt medel i näringspolitiken, bör drivas i huvudsak enligt gällande riktlinjer och tillföras finansiella resurser i sådan omfattning att redan inlett arbete kan fortgå. Det omedelbara ägaransvaret bör ligga hos Kungl. Maj:t genom industridepartementet.

Utvecklingsbolagets aktier skall därför enligt förslaget den 1 januari 1972 föras över till fonden för statens aktier mot att Statsföretag av statsmedel erhåller 6,5 milj. kr., vilket utgör full ersättning för aktierna. För att möjliggöra en begränsad nyinvestering och samtidigt säkerställa tillfredsställande solvens hos utvecklingsbolaget föreslås att detta i aktieägartillskott erhåller 12 milj. kr. För avlyft av en kredit till utvecklingsbolaget från nuvarande ägare, Statsföretag, bör staten teckna garanti för ett lån om 12 milj. kr.

Två motioner tar upp den i propositionen föreslagna överflyttningen av ägaransvaret för Svenska utvecklingsaktiebolaget. Med hänvisning till att detta förslag inte innebär en långsiktig lösning på bolagets finansieringsproblem hemställs i motionen 1971: 1576 dels om avslag på propositionen i vad avser förvärv och teckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget och garanti för lån till utvecklingsbolaget, dels om en utred-

ning av utvecklingsbolagets organisation och funktion som kan ligga till grund för ett förslag till 1972 års riksdag.

I motionen 1971: 1577 erinras om att syftet med inrättandet av Statsföretag var att skapa ett sammanhållande och koordinerande organ för de statsägda företagen. Propositionens förslag innebär enligt motionären en avvikelse från denna princip, motiverad av att utvecklingsbolaget inte beräknas bli lönsamt förrän på längre sikt. Motionären framhåller att Statsföretags ägare kan ge kapitaltillskott antingen till Statsföretag för att lösa vissa uppgifter som ålagts ett företag inom gruppen eller direkt till företaget i fråga. Med hänvisning härtill hemställer motionären dels om avslag på Kungl. Maj:ts förslag, dels om ett kapitaltillskott på 15 milj. kr. till Statsföretag för nyteckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget.

Den i motionen 1971: 1577 skisserade lösningen på utvecklingsbolagets akuta ekonomiska problem är utan tvivel rimlig och möjlig att genomföra. Bolagets specifika utvecklingskaraktär skiljer det dock i väsentliga avseenden från andra företag som ingår i Statsföretag och gör det mer jämförbart med AB Atomenergi och styrelsen för teknisk utveckling. Utskottet finner det därför riktigt att utvecklingsbolaget i enlighet med propositionens förslag direkt underställs Kungl. Maj:t liksom fallet är med dessa två organ. I sin bedömning av frågan om ägaransvaret för utvecklingsbolaget har utskottet även tagit fasta på vad som anförs i propositionen om betydelsen av utvecklingsbolagets verksamhet och att det skall drivas enligt nu gällande riktlinjer. Utskottet vill för sin del understryka vikten av att utvecklingsbolaget allt framgent kommer att tillföras resurser som gör det möjligt att fullfölja den avsedda verksamheten. Med hänvisning till det anförda finner utskottet inte anledning att tillstyrka motionen 1971: 1577.

Vissa förtydliganden och preciseringar till de av statsmakterna angivna riktlinjerna för utvecklingsbolagets målsättning, verksamhet och organisation ges i propositionen. Utskottet finner dessa välavvägda och anser sig därför inte ha anledning att enligt hemställan i motionen 1971: 1576 begära att frågor rörande utvecklingsbolagets organisation och målsättning skall bli föremål för utredning. Utskottet avstyrker således motionen 1971: 1576.

Åberopande vad här anförts hemställer utskottet

1. att riksdagen med bifall till propositionen 1971: 139 i ifrågasvarande del till *Lån till Norrbottens järnverks AB* på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 under fonden för låneunderstöd anvisar ett investeringsanslag av 130 000 000 kr.,
2. att riksdagen med bifall till propositionen 1971: 139 i ifrågasvarande del
  - a) till *Förvärv av aktier i AB Kabi* på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 under fonden för statens aktier anvisar ett investeringsanslag av 27 700 000 kr.,

- b) bemyndigar Kungl. Maj:t att godkänna den mellan Apoteksbolaget AB och Apotekarsocieteten träffade överenskommelsen om formerna för avlösning av nuvarande apotekssystem,
3. att riksdagen med bifall till propositionen 1971: 139 i ifrågavarande del
- a) bemyndigar Kungl. Maj:t att inlösa stamaktierna i Sveriges centrala restaurangaktiebolag samt överläta dem till Statsföretag AB,
- b) bemyndigar Kungl. Maj:t att godkänna ändringar i bolagsordningen för Sveriges centrala restaurangaktiebolag enligt vad som förordats i propositionen,
4. att riksdagen
- a) med bifall till propositionen 1971: 139 i frågavarande del och med avslag på motionerna 1971: 1576 och 1971: 1577, i vad avser investeringsanslag, till *Förvärv och teckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget* på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 under fonden för statens aktier anvisar ett investeringsanslag av 18 500 000 kr.,
- b) med bifall till propositionen 1971: 139 i ifrågavarande del och med avslag på motionerna 1971: 1576 och 1971: 1577, i vad avser garanti för lån, bemyndigar fullmäktige i riksgäldskontoret att ställa garanti för lån till Svenska utvecklingsaktiebolaget intill ett belopp av 12 000 000 kr. jämte ränta,
- c) avslår motionen 1971: 1577 i vad avser kapitaltillskott till Statsföretag AB,
- d) avslår motionen 1971: 1576 i vad avser utredning om Svenska utvecklingsaktiebolaget.

Stockholm den 30 november 1971

På näringsutskottets vägnar

INGVAR SVANBERG

Närvarande: herrar Svanberg (s), Bengtsson i Landskrona (s), Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Andersson i Storfors (s), Gustafsson i Byske (c), Rask (s), Wååg (s), Sjönell (c), Jonsson i Husum (s), Rydén (fp), Hovhammar (m), fru Hansson (s) och herr Clarkson (m).

Reservation

vid utskottets hemställan under 4 (*Svenska utvecklingsaktiebolaget*) av herr Hovhammar (m) och Clarkson (m), som anser

dels att det stycke i utskottets yttrande på s. 14 som börjar med »Den i motionen» och slutar med »tillstyrka motionen 1971: 1577» bort utbytas mot ett stycke av följande lydelse:

»Enligt utskottets mening kommer den i propositionen föreslagna överflyttningen av ägaransvaret för utvecklingsbolaget från Statsföretag till Kungl. Maj:t inte att lösa bolagets finansieringsproblem. För en långsiktig lösning av dessa borde en omstrukturering av ägandeförhållandena övervägas, eventuellt genom att det enskilda näringslivet erbjuds delägarskap. Propositionens förtydliganden och preciseringar av de av statsmakterna beslutade riktlinjerna för utvecklingsbolagets målsättning, verksamhet och organisation finner utskottet värdefulla. På flera punkter kvarstår dock viss osäkerhet rörande verksamhetens inriktning och omfattning. Utskottet anser därför att dessa frågor i enlighet med vad som föreslås i motionen 1971: 1576 bör bli föremål för utredning. Denna bör bedriva sitt arbete med sikte på att förslag skall kunna läggas fram för 1972 års vårriksdag. I avvaktan på de slutsatser utredningen kan komma fram till bör den omorganisation och det kapitaltillskott som föreslås i propositionen inte komma till stånd. Utskottet tillstyrker alltså motionen 1971: 1576. Med hänsyn till en eventuell omorganisation av utvecklingsbolaget, som utredningsarbetet kan komma att leda fram till, finner utskottet inte anledning att tillstyrka det i motionen 1971: 1577 föreslagna kapitaltillskottet till utvecklingsbolaget.»

dels att utskottet under 4 bort hemställa

»4. att riksdagen.

- a) med bifall till motionen 1971: 1576 och i anledning av motionen 1971: 1577 i ifrågavarande del avslår propositionen 1971: 139 såvitt den gäller anslag till förvärv och teckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget,
- b) med bifall till motionen 1971: 1576 och i anledning av motionen 1971: 1577 i ifrågavarande del avslår propositionen 1971: 139 såvitt den gäller bemyndigande att ställa garanti för lån till Svenska utvecklingsaktiebolaget,
- c) avslår motionen 1971: 1577 i vad avser kapitaltillskott till Statsföretag AB,
- d) bifaller motionen 1971: 1576 i vad avser utredning om Svenska utvecklingsaktiebolaget.»

Nr 46

Näringsutskottets betänkande i anledning av motioner angående de statliga företagen.

Ärendet

I detta betänkande behandlas ett antal motioner vari framläggs förslag rörande de statliga företagen med i huvudsak generell innebörd. Dessa motioner är:

1971: 103 av herr Helén m. fl. (fp), vari under hänvisning till motiveringen i motionen 1971: 86 hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall anhålla att förslag framläggs till former för vidgad insyn i de statliga bolagen,

1971: 439 av herr Magnusson i Borås m. fl. (m), vari hemställs att riksdagen skall

1) besluta att av Statsföretag AB:s till 478,5 miljoner kronor uppgående innehav av aktier i LKAB aktier till ett nominellt belopp av 228 miljoner kronor skall erbjudas allmänheten i valör på 100 kronor per aktie till en marknadsmässig emissionskurs, varvid särskilt tillses att anställda i LKAB skall beredas tillfälle förvärva aktier, att köpare av lägre antal aktier skall äga förtur vid övertäckning och att en bred spridning av aktieköpen bland allmänheten vinnes;

2) besluta att under budgetåret 1971/72 utbudet av aktier bestämmes till nominellt 50 miljoner kronor; samt

3) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de förberedelser som emissionen erfordrar, varvid särskilt bör beaktas vad i motionen anförts i fråga om valordning för bolaget,

1971: 440 av herr Magnusson i Borås m. fl. (m), vari hemställs att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall anhålla om en parlamentarisk utredning rörande lämpliga former för försäljning av aktier i de i vinstsyfte drivna statliga företagen, varvid särskilt beaktas att sådana former för aktieförsäljning ordnas, som dels särskilt beaktar möjligheterna att bereda de anställda i respektive statliga företag tillfälle att förvärva aktier, dels garanterar en bred spridning av aktierna bland allmänheten och som kan vara ägnade att främja det långsiktiga sparandet,

1971: 1086 av herr Olsson i Kil m. fl. (fp), vari hemställs att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall begära att försök inom statliga aktiebolag med lika styrelserrepresentation för de anställda och staten såsom kapitalägaren snarast igångsätts,

1971: 1089 av herr Pettersson i Kvänum m. fl. (c), vari hemställs

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall hemställa om utredning och förslag syftande till en utvidgning av systemet med representation från riksdagen vid bolagsstämmor i statsföretag i enlighet med vad som anförts i motionen,

1971: 1097 av herr Wikström m. fl. (fp), vari hemställs, såvitt nu är i fråga, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall begära utredning beträffande skillnaden i finansieringsförutsättningar för statliga, enskilda och kooperativa företag och möjligheterna att minska dessa skillnader.

Yrkandet i motionen 1971: 103 avser också former för vidgad insyn i de kommunala bolagen och stiftelseföretagen. I denna del har motionen överlämnats till konstitutionsutskottet, som behandlat den i sitt betänkande 1971: 41.

Motionen 1971: 1097 innehåller också ett yrkande som avser en deklARATION beträffande målen för de statliga företagens verksamhet. I denna del behandlas motionen i näringsutskottets betänkande 1971: 44.

Frågan om vidgad insyn i statliga företag

Motionerna 1971: 86 och 1971: 103

I motionen 1971: 86, som innehåller motiveringen till hemställan i motionen 1971: 103, anförts (s. 18) att den flitiga användningen av bolagsformen inom offentlig verksamhet måste uppmärksammas från när-demokratiska utgångspunkter. Fördelarna måste vägas mot riskerna för försvagad offentlig insyn och minskad medborgerlig kontroll. Motionärerna säger sig inte utesluta att bolagsformen används i större utsträckning än vad som är motiverat. Det är enligt deras mening viktigt att samhällsbolagen så långt möjligt får en öppnare karaktär. Genom 1969 års riksdagsbeslut löstes, säger motionärerna, en del aktuella frågor beträffande de statliga bolagens ställning, främst de som gällde kraven på affärsmässig effektivitet. Man borde emellertid ha gått längre för att också tillmötesgå önskemålen om en vidgad insyn för riksdagens ledamöter och för allmänheten. Varje riksdagsledamot bör, anser motionärerna, få möjlighet att besöka alla statliga företags bolagsstämmor och därvid ställa frågor. Kraven på den öppna redovisningen bör ytterligare skärpas. Det bör vidare undersökas i vad mån offentlighetsprincipen inom den offentliga förvaltningen också kan göras tillämplig på bolagen.

Motionen 1971: 1089

I motionen 1971: 1089 uttalas att den möjlighet som öppnats för representanter för riksdagen att delta i bolagsstämma i Statsföretag AB bör kunna bli av stort värde för den medborgerliga insynen i den statliga företagsverksamheten. Systemet bör enligt motionärernas mening utsträckas i första hand till bolag som inte tillhör Statsföretag AB och

inte heller är fiskala bolag där riksdagsledamöter deltar i revisionen. Som exempel på företag som hemställan avser nämns Sveriges kreditbank, Sveriges investeringsbank AB, Svenska penninglotteriet AB och AB Tipstjänst.

Tidigare riksdagsbehandling av frågan

Motioner med samma syfte som motionen 1971: 1089 väcktes vid 1970 års riksdag. Bankoutskottet (utl. 1970: 12) tillstyrkte en utredning rörande en utvidgning av systemet med representation för riksdagen vid de statliga företagens bolagsstämmor. Riksdagen följde emellertid en reservation vari yrkades avslag på motionerna. Reservanterna hänvisade till de väsentligt ökade möjligheter till insyn som riksdagen fått bl. a. genom de reformer som beslutats i samband med inrättandet av Statsföretag AB och fann det omotiverat att i förhandenvarande läge aktualisera frågan om ytterligare åtgärder i samma syfte. I reservationen anfördes också att en ordning innebärande rätt för alla riksdagsledamöter som så önskar att närvara vid bolagsstämmorna i statliga företag skulle medföra praktiska svårigheter som inte skulle uppvägas av några påtagliga fördelar.

Frågan om försök med lika representation för staten och de anställda i statliga aktiebolagsstyrelser

Motionen 1971: 1086

För flertalet aktieinnehavare får deras kapitalplacering betraktas som en sparform med obetydligt risktagande, säger motionärerna, och det ter sig då stötande att kapitalägarna har hela den centrala beslutanderätten. Förstatligande har, anser de vidare, hittills inte lett till ökat inflytande för löntagarna utan blott inneburit en maktöverflyttning till den statliga byråkratin. Arbetsdemokrati måste, hävdar motionärerna, innebära att de anställda får medbestämmanderätt också i de centrala beslutsorganen. Den försöksverksamhet med olika former av arbetsdemokrati som bedrivs inom såväl den statliga som den privata sektorn innefattar i inget fall försök med modeller som ger de anställda reell medbestämmanderätt. Efter mönster från Västtyskland borde enligt motionärernas mening också provas det system där kapitalägarna och de anställda delar styrelseposterna lika. Som den enklaste vägen att åstadkomma detta anges att staten tar initiativ till en försöksverksamhet i några av de statliga företagen, särskilt LKAB och NJA.

Uppgifter i anslutning till motionen

En delegation för försöksverksamhet med fördjupad företagsdemokrati i de statliga aktiebolagen (ordförande: sekreterare Olle Gunnarsson) tillkallades av statsrådet Wickman hösten 1968. Delegationen är

sammansatt av företrädare för Kungl. Maj:ts kansli och de statliga aktiebolagen samt för de anställdas organisationer. Delegationen skall främst ta initiativ till sådana försöks- och utvecklingsprojekt som kan ge vägledning för en fördjupad företagsdemokrati inom det svenska näringslivet i dess helhet. Företagsdemokratien bör i princip innebära medverkan av de anställda på alla beslutsnivåer inom företaget.

Företagsdemokratidelegationen och Statsföretag AB har bildat en kontaktgrupp. I november 1971 har *Statsföretag AB* framlagt en memororia rörande Statsföretags inriktning inom det företagsdemokratiska området. Enligt de angivna riktlinjerna skall i företagens styrelser ingå personer som bedöms ha goda förutsättningar att företräda de anställdas synpunkter och intressen. Dessa personer skall utses med personalorganisationernas hjälp enligt en form för samråd varom överenskommes med dessa. I styrelserna för 13 företag inom Statsföretagsgruppen finns f. n. sammanlagt 21 personalrepresentanter.

Frågan om försäljning av aktier i statliga företag

Motionen 1971: 440

En grundläggande förutsättning för att den enskilde individen skall äga trygghet är, hävdar motionärerna, att det finns goda möjligheter till ett direkt personligt ägande. Ett allt större enskilt ägande, som är väl fördelat, anser de också krävas som en motvikt till det kollektiva ägandet. Som ett önskvärt led i strävandena att förbättra medborgarnas sparandemöjligheter och inflytande anges att medborgarna får tillfälle att personligen äga aktier i statliga företag. En icke obetydlig minoritet av aktierna i de av *Statsföretag AB* ägda företagen borde utbjudas till försäljning till allmänheten och de vid dessa företag anställda. De senare skulle härigenom få insyn i företagen och en ytterligare möjlighet att utöva inflytande på företagets skötsel. Som ett särskilt skäl för aktieförsäljning nämns att ett stort antal av de statliga företagen arbetar i uttalat vinstsyfte parallellt med privata företag.

Motionen 1971: 439

Under hänvisning till de motiv som anförs i motionen 1971: 440 yrkas här på en omedelbar åtgärd. Motionärerna anser det angeläget att åtminstone i någon utsträckning söka återknyta banden mellan LKAB och ett större antal människor. En breddning av basen för ägandet skulle, anför de, vara till gagn såväl för företaget självt och de anställda som för strävandena att sprida ägandet och stimulera sparandet. För att kursen på aktierna inte skall tryckas ned förordas att försäljningen sker över ett antal år. Vidare föreslås, att en spridning av aktierna på många händer skall främjas genom begränsning av inköpsrätten till 40 aktier per person samt att inflytande skall tillförsäkras minoriteten av aktieägare vid tillsättningen av styrelse och revisorer.

Tidigare riksdagsbehandling av frågan

Motioner om försäljning till allmänheten av en viss andel av aktierna i LKAB har väckts årligen alltsedan 1956, första gången i anledning av den proposition vari föreslogs att staten skulle inlösa huvudparten av de aktier i LKAB som dittills ägdes av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund. Motionerna har genomgående avstyrkts av statsutskottet utan närmare motivering (SU 1956: 155, 1957: 112, 1958 B: 95, 1959: 66, 1960: 34, 1961: 35, 1962: 36, 1963: 53, 1964: 39, 1965: 35, 1966: 109, 1967: 95, 1968: 45, 1969: 39, 1970: 38). Reservationer till förmån för tillstyrkande av hemställan i motionerna avgavs åren 1956—1968 av högerpartiets (moderata samlingspartiets) representanter i utskottet, åren 1960—1963 med instämmande av folkpartiets representanter. De senare förordade 1957 och 1958 tillsammans med centerpartiets representanter att uppslaget skulle undersökas närmare. Riksdagen avsåg motionerna i samtliga fall.

Alltsedan 1959 har riksdagen också årligen fått ta ställning till och därvid avslagit motioner med förslag om utredning rörande försäljning till allmänheten av aktier i statliga aktiebolag mera generellt. Motionerna avstyrktes av statsutskottet utan närmare motivering (SU 1959: 66, 1960: 34, 1961: 35, 1962: 36, 1963: 53, 1964: 39, 1965: 34, 1966: 108, 1967: 94, 1968: 46, 1969: 39, 1970: 39). Till förmån för utredning i ämnet reserverade sig folkpartiets företrädare vid samtliga tillfällen, centerpartiets varje år utom 1966 och högerpartiets (moderata samlingspartiets) varje år fr. o. m. 1960.

Frågan om skillnader mellan statliga och andra företag i fråga om finansieringsförutsättningar

Motionen 1971: 1097

I motionen — som mera utförligt refereras i näringsutskottets betänkande 1971: 44 — anförs att konkurrensen mellan statliga och andra företag bör bedrivas på så lika villkor som möjligt. I detta sammanhang bör, säger motionärerna, uppmärksammas bl. a. tillgången till forskningsresultat, villkoren för lokal- och markförvärv och statlig upphandling samt i synnerhet finansieringsvillkoren.

Pågående utredning

1968 års kapitalmarknadsutredning (ordförande: riksbankschefen Per Åsbrink) har till uppgift att göra en översyn av kapitalmarknadens struktur och funktionssätt. Härmed åsyftas i första hand obligationsmarknaden och till denna anknutna institut. En central fråga för utredningen att behandla gäller reglerna för allmänna pensionsfondens förvaltning.

Utskottet

Samtidigt med att utskottet i sitt betänkande 1971: 44 på grundval av årsredovisningen för Statsföretag AB och ett par motioner behandlar vissa principfrågor rörande de statliga företagen tar utskottet här upp ett antal motionsyrkanden med i huvudsak generellt inriktade förslag på samma område.

En del av dessa förslag syftar till att skapa *vidgad insyn i de statliga aktiebolagen*. I motionen 1971: 103 begärs att riksdagen skall anhålla att Kungl. Maj:t lägger fram förslag till former för en sådan vidgad insyn. Vissa konkreta önskemål, bl. a. om rätt för varje riksdagsledamot att deltaga i alla statliga aktiebolags bolagsstämmor, framförs i motiveringen, vilken präglas av en delvis kritisk inställning till aktiebolagsformens användning inom den statliga sektorn. Ökad representation för riksdagen vid bolagsstämmor i statliga företag påyrkas även i motionen 1971: 1089. Vad som här föreslås är att den ordning som gäller för Statsföretag AB — med särskilt utsedda företrädare för riksdagen som har rätt att närvara och ställa frågor vid bolagsstämmorna — skall införas också vid icke-fiskala statliga aktiebolag som inte tillhör denna koncern.

Att den statliga företagsgruppen har skyldighet att på ett föredömligt sätt informera om sin verksamhet är en grundsats som slogs fast i samband med beslutet att inrätta ett statligt förvaltningsbolag (prop. 1969: 121, SU 1969: 168). Vad som därvid uttalades med avseende närmast på förvaltningsbolaget och dess dotterbolag bör anses tillämpligt på den statliga företagssektorn i dess helhet.

Stor öppenhet visas också i fråga om de statliga bolagens förhållanden. Som exempel kan nämnas att Sveriges investeringsbank AB i sin årsredovisning lämnar specificerade upplysningar om sina kreditutfästelser. En publikation som ger en samlad, lättöverskådlig presentation av den statliga företagsgruppen och dess verksamhet publiceras årligen. I riksdagen kan frågor rörande statliga bolag bli belysta bl. a. genom interpellationer och enkla frågor. Man bör vidare inte underskatta betydelsen av den kontakt med den statliga företagssektorn som riksdagens ledamöter direkt eller indirekt får genom att åtskilliga styrelseledamöter och revisorer i statliga bolag utses ur deras krets.

När statsmakterna beslutat bedriva viss statlig verksamhet i bolagsform har ett väsentligt motiv i regel varit att företaget borde få verka under förhållanden motsvarande dem som gäller för företag i samma bransch utanför den statliga sektorn. Önskvärdheten av att statliga och icke-statliga företag får konkurrera på i möjligaste mån lika villkor framhålls också ofta; i detta sammanhang kan hänvisas till motionen 1971: 1097. Den i motionen 1971: 86 framförda tanken att offentlighetsprincipen skulle göras tillämplig på de statliga bolagen är inte förenlig med en sådan konkurrenslikställighet. Starka skäl kan anföras för

att en vidgad insyn i särskilt större företag bör åstadkommas. En reform i den riktningen, vilken delvis torde få genomföras lagstiftningsvägen, bör emellertid vara av generell natur och sålunda avse icke-statliga bolag lika väl som statliga. Vad gäller förslaget om en utvidgning av systemet med representation för riksdagen vid statliga företags bolagsstämmor bör framhållas att detta system just börjat provas inom Statsföretag AB och att dess verkningar alltså ännu knappast kan bedömas. Att i det läget aktualisera frågan om en mera omfattande riksdagsrepresentation är enligt utskottets mening inte motiverat.

En speciell aspekt på insynsfrågan tas upp i motionen 1971: 1086, vari begärs att den försöksverksamhet på företagsdemokratins område som pågår vid de statliga företagen skall omfatta även modellen med *hälftenrepresentation för de anställda i styrelser för statliga aktiebolag*.

Den av motionärerna åberopade försöksverksamheten är förankrad i en särskild delegation, där de anställdas organisationer är företrädna. Statsföretag AB har för sin del nyligen publicerat riktlinjer för verksamheten på det företagsdemokratiska området inom koncernen. Företagsledningens och de anställdas samverkan inom arbetsorganisationen skall enligt dessa riktlinjer innefatta att de anställda blir företrädna i bolagsstyrelserna. Sådan representation finns redan inom ett flertal statliga bolag utanför Statsföretagskoncernen, bl. a. i Sveriges kreditbank (jfr NU 1971: 28). Utskottet finner det mycket värdefullt att parterna i samförstånd bedriver en mångsidig försöksverksamhet på företagsdemokratins område och att denna får utvecklas fritt i den takt som överenskommes. Då utskottet således anser att riksdagen inte nu bör ge närmare direktiv för försöksverksamheten avstyrker utskottet motionen 1971: 1086.

Under en följd av år har vid varje riksdag väckts motioner om *försäljning till allmänheten av aktier i statliga bolag*. Däri har yrkats dels på omedelbar försäljning av en minoritetspost aktier i LKAB, dels på utredning rörande former för försäljning av aktier i andra statliga bolag. Dessa yrkanden, som aldrig vunnit gehör hos riksdagen, återkommer nu i motionerna 1971: 439 och 1971: 440.

Utvecklingen inom den statliga företagssektorn under de senaste åren har skapat ändrade förutsättningar för bedömning av motionärernas förslag. De flesta av de företag som berörs av förslagen är nu dotterbolag till Statsföretag AB. Särskilda åtgärder har, som redovisats ovan och i utskottets betänkande 1971: 44, vidtagits för att bereda riksdagen, allmänheten och de anställda insyn i dessa företag. Det finns därför ingen anledning att tillgripa aktieförsäljning för att, som sägs i motionerna, »återknyta banden mellan [LKAB] och ett större antal människor» och möjliggöra att »en större del av landets medborgare följer [de statliga företagens] utveckling, övervakar deras skötsel och värderar deras resultat». Ett annat syfte med motionärernas förslag är att skapa underlag

för ett ökat aktiesparande. Ett vidare perspektiv är enligt utskottets mening önskvärt när man skall ta ställning till aktiesparandets inriktning och omfattning. På nu angivna grunder avstyrker utskottet motionerna 1971: 439 och 1971: 440.

I motionen 1971: 1097, som till väsentlig del behandlas i utskottets betänkande 1971: 44, begärs en utredning rörande *de skillnader i fråga om finansieringsförutsättningar som råder mellan statliga, enskilda och kooperativa företag*. Dessa skillnader bör enligt motionärernas mening såvitt möjligt minskas.

Skillnader av nu nämnt slag råder inte bara mellan de olika huvudkategorier av företag som motionärerna berör utan också mellan olika företag eller grupper av företag inom dessa kategorier. I det sammanhanget kan särskilt erinras om de speciella problem som brukar påtalas för de mindre och medelstora företagens del, problem som delegationen för de mindre och medelstora företagen kan väntas uppmärksamma (jfr NU 1971: 9). Viktiga frågor rörande företagens finansieringsförutsättningar behandlas av kapitalmarknadsutredningen.

Det torde emellertid vara ofrånkomligt att de offentligt ägda företagen, och särskilt de statliga, i vissa hänseenden intar en särställning i fråga om möjligheter att skaffa medel till investeringar och rörelsekapital. I varje fall när det gäller företag som fullgör speciella samhällsliga funktioner kan invändningar inte gärna riktas häremot. Det mest väsentliga om man vill åstadkomma konkurrenslikställighet mellan statliga och andra företag är, som motionärerna antyder, att de statliga företagen inte erhåller med hänsyn till verksamhetens syfte omotiverade favörer i form av lägre krav på förräntning av det satsade kapitalet. Den principen har också följts när statsmakterna fastställt riktlinjer för de statliga företagens verksamhet.

Utskottet vill här bl. a. erinra om de mål som angivits för Statsföretag AB (jfr NU 1971: 44). Med hänvisning till vad nu sagts avstyrker utskottet det här aktuella yrkandet i motionen 1971: 1097.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen avslår motionen 1971: 103, såvitt den gäller former för insyn i statliga aktiebolag, och motionen 1971: 1089 om representation för riksdagen vid bolagsstämmor i sådana bolag,
2. att riksdagen avslår motionen 1971: 1086 om försök med lika representation för staten och de anställda i statliga aktiebolags styrelser,
3. att riksdagen avslår
  - a) motionen 1971: 439 om försäljning av aktier i LKAB,
  - b) motionen 1971: 440 om försäljning av aktier i statliga företag.

4. att riksdagen avslår motionen 1971: 1097 såvitt den gäller utredning beträffande statliga och andra företags finansieringsförutsättningar.

Stockholm den 30 november 1971

På näringsutskottets vägnar

INGVAR SVANBERG

Närvarande: herrar Svanberg (s), Bengtsson i Landskrona (s), Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Andersson i Storfors (s), Rask (s), Wååg (s), Jonsson i Husum (s), Gustafsson i Säffle (c), Rydén (fp), Hovhammar (m), fru Hansson (s), fru Hambræus (c) och herr Clarkson (m).

Reservationer

1. vid utskottets hemställan under 1 (*insyn i statliga aktiebolag*) av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Gustafsson i Säffle (c), Rydén (fp), Hovhammar (m), fru Hambræus (c) och herr Clarkson (m), som anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 22 med »Stor öppenhet visas» och slutar på s. 23 med »mening inte motiverat» bort utbytas mot ett avsnitt av följande lydelse:

»De åtgärder som hittills vidtagits för att förverkliga den angivna grundsatsen är emellertid otillräckliga. Utskottet finner det därför väl motiverat att riksdagen, såsom begärs i motionen 1971: 103, anhåller att Kungl. Maj:t lägger fram förslag till former för vidgad insyn i de statliga bolagen. Ett önskemål som särskilt bör beaktas är att offentlighetsprincipen i möjligaste mån görs tillämplig på dessa bolag.

Ett antal riksdagsmän får nu deltaga i bolagsstämmorna i Statsföretag AB. Riksdagen uppnår härmed kontakt endast med en begränsad, om än viktig, del av den statliga företagssektorn, och denna kontakt omfattar bara ett fåtal av riksdagens ledamöter. Starka skäl talar för att en motsvarande möjlighet till mera direkt insyn från riksdagens sida bör skapas även när det gäller övriga statliga aktiebolag, bland vilka befinner sig så viktiga företag som Sveriges kreditbank och Sveriges investeringsbank AB. Vidare bör riksdagens ledamöter få generell rätt att efter anmälan deltaga i de statliga företagens bolagsstämmor. En sådan komplettering av den nu gällande ordningen kan knappast medföra några nackdelar men skulle på ett påtagligt sätt öka riksdagens och därmed

allmänhetens insyn i de statliga företagen, på vilka självklart måste ställas särskilda krav på öppen information om arbetsförhållanden, rörelseresultat och framtidsplaner. Förslag därom bör alltså ingå i det program för ökad insyn som skall framläggas för riksdagen.»

dels att utskottet under 1 bort hemställa

- »1. att riksdagen med bifall till motionerna 1971: 103, såvitt nu är i fråga, och 1971: 1089 hos Kungl. Maj:t hemställer om förslag till former för vidgad insyn i statliga aktiebolag i enlighet med vad utskottet anfört,»

2. vid utskottets hemställan under 3 (*försäljning av aktier i statliga företag*) av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Gustafsson i Säffle (c), Rydén (fp), Hovhammar (m), fru Hambraeus (c) och herr Clarkson (m), som anser att det stycke i utskottets yttrande som börjar på s. 23 med »Utvecklingen inom den» och slutar på s. 24 med »motionerna 1971: 439 och 1971: 440» bort utbytas mot ett stycke av följande lydelse:

»Utskottet har nyligen i sitt betänkande 1971: 38 behandlat motioner om delägarsparande m. m. I reservation till detta betänkande anfördes att flera skäl talar för ett ökat företagssparande och att man bör söka förebygga att det offentliga sparandet får en sådan dominans att makten över kapitaltillgångarna koncentreras till samhällliga instanser. Det betecknades som önskvärt att i större utsträckning göra de anställda delaktiga i förmögenhetsbildningen inom företagen. På bl. a. dessa grunder tillstyrktes en förutsättningslös utredning rörande delägarsparande.

De förslag som framläggs i motionerna 1971: 439 och 1971: 440 ligger i linje med dessa tankegångar. Frågan om ett utvidgat företagsparande bör emellertid enligt utskottets uppfattning i första hand prövas på det sätt som angavs i den nämnda reservationen. Med hänsyn härtill avstyrker utskottet motionerna 1971:439 och 1971:440.»

Nr 47**Näringsutskottets betänkande i anledning av motion om en årlig redovisning av det statliga skogsbruket under domänverket.****Ärendet**

I motionen 1971: 1076 av herr Jonasson m. fl. (c) hemställs att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall anhålla att Kungl. Maj:t föranstaltar om att redogörelse årligen lämnas riksdagen rörande utfallet av det statliga skogsbruket under domänverket i sådan form att den kan läggas till grund för riksdagens näringspolitiska bedömning i jämförelse med skogsbruket i övrigt.

Domänverket har avgivit remissyttrande över motionen.

Grunder för domänverkets förvaltning

Enligt av riksdagen 1968 (prop. 1968:103, JoU 1968:32, rskr 1968:269) fastställda grunder för domänverkets förvaltning och organisation skall verket med sikte på ett gott ekonomiskt utnyttjande förvalta den fasta egendom och de övriga tillgångar som hör till domänverkets fond. Verket skall vidare förvalta eller utöva tillsyn över vissa andra allmänna skogar. Ett gemensamt mål har formulerats för domänverket och AB Statens skogsindustrier (ASSI), vilka knutits närmare samman bl. a. genom att flertalet ledamöter i deras formellt sett åtskilda styrelser är gemensamma. Det angivna målet är att de båda företagen skall »på lång sikt åstadkomma bästa möjliga samlade ekonomiska utbyte och därvid prestera ett från företagsekonomisk synpunkt rimligt årsresultat». Inom ramen för det gemensamma målet är föreskrivet att domänverkets verksamhet skall ha en strikt ekonomisk inriktning, att verket skall bedriva skogsbruk där biologiska och ekonomiska förutsättningar föreligger och att skogsbruket skall vara uthålligt. Vissa regler för förvaltningen syftar till att så långt möjligt underlätta det affärsmässiga handlandet. Avkastningskrav för domänverket fastställs av Kungl. Maj:t på grundval av en femårsbudget. Vissa restriktioner gäller i fråga om verkets möjligheter till ekonomiska dispositioner. Arbetsuppgifter som kan anses ligga utanför affärsdriften får i princip inte belasta denna.

Nuvarande redovisning av domänverkets verksamhet

Enligt den instruktion som gäller för domänverket fr. o. m. 1969

skall verket årligen utge dels en förvaltningsberättelse, dels statistik över verksamheten. Förvaltningsberättelsen innehåller redovisning för domänverkets skogar, verksamhet, personal och ekonomi. Den ekonomiska informationen innefattar bl. a. resultaträkningar och balansräkningar för verket och dess dotterbolag. Sedan 1970 utges också en kortfattad delårsrapport. Driftstatistiken ingår som en särskild avdelning i Skogsstatistisk årsbok, vilken utges av skogsstyrelsen. Redogörelser för verksamheten och dess resultat lämnas i domänverkets tidskrift *Domän-Posten*. Verkets till Kungl. Maj:t avlämnade ekonomiska femårsplan för perioden 1970—1974 har utgivits som en separat publikation. Information om domänverket ges varje år i statsverkspropositionen (bilaga 15), varvid bl. a. verkets ekonomiska ställning och rörelseresultat redovisas. Den årliga publikationen *Statliga företag*, som utarbetas inom industridepartementet, innehåller en kort redogörelse för domänverkets verksamhet.

Motionen

Motionärerna åberopar den ordning som gäller för information till riksdagen om Statsföretag AB och uttalar att riksdagens möjligheter till insyn i statliga företag utanför denna koncern är otillräckliga. De erinrar om de riktlinjer som gäller för domänverkets förvaltning och om praxis beträffande meddelanden om domänverket i statsverkspropositionen. Debatten om domänverkets lönsamhet förs, säger motionärerna, på underlag av ett bristande informationsmaterial. Den föreslagna redogörelsen borde klart redovisa vilket förräntningskrav som gäller för domänverket och ge riksdagen möjligheter att jämföra det statliga skogsbruket med bl. a. bondeskogsbruket.

Remissyttrandet

I sitt remissyttrande redogör domänverket för nuvarande redovisning av verksamheten och för det avkastningskrav som uppställts för verket. Verket anför att det är svårt att göra realistiska jämförelser mellan enskilt skogsbruk och statsskogsbruket; i detta sammanhang påpekas bl. a. att huvuddelen av domänverkets skogar är belägna inom områden med sämre biologiska och tekniska produktionsförutsättningar. Domänverket anser att verket redan lämnar sådan offentlig redovisning av sin verksamhet att det av motionärerna uttalade önskemålet kan tillgodoses.

Remissyttrandet återges som *bilaga* till detta betänkande.

Tidigare behandling av likartade motioner

I anledning av propositionen 1968: 103 angående effektivisering och samordning av statens skogsföretag, m. m., väcktes motioner som syf-

tade till att ge riksdagen en högre grad av insyn i och kontroll av domänverkets verksamhet än som föreslagits av Kungl. Maj:t. Bl. a. yrkades att riksdagen skulle uttala att Kungl. Maj:t kontinuerligt borde förelägga riksdagen underlag för bedömning av de avkastningskrav som fastställts för domänverket. Riksdagen avslog motionsyrkandet och anslöt sig därvid till en reservation till jordbruksutskottets utlåtande i ämnet (JoU 1968: 32), vari anfördes att detta yrkande innebar krav på en detaljkontroll av domänverket från riksdagens sida i en utsträckning som dittills inte ansetts erforderlig.

Utskottet

Utskottet behandlar i sitt betänkande 1971: 44 årsredovisningen 1970 för Statsföretag AB och redogör därvid för den av statsmakterna beslutade ordningen för riksdagsbehandling av bolagets årsredovisning. I den föreliggande motionen föreslås att en liknande ordning skall införas i fråga om domänverket, så att riksdagen får tillfälle till näringspolitisk bedömning av det statliga skogsbruket i jämförelse med skogsbruket i övrigt.

Genom sin organisation som affärsdrivande verk är domänverket i högre grad än de statliga aktiebolagen öppet för insyn från riksdagens och allmänhetens sida. Domänverkets ekonomiska förhållanden redovisas årligen i statsverkspropositionen, och verket självt utger för varje verksamhetsår bl. a. en förvaltningsberättelse. Enligt de riktlinjer för domänverkets förvaltning som riksdagen fastställt tillkommer det Kungl. Maj:t att fastställa det avkastningskrav som domänverket har att uppfylla. Motionärernas syfte tycks vara att riksdagen skall få tillfälle att årligen uttala sig om detta avkastningskrav. Ett sådant system skulle innebära en detaljkontroll från riksdagens sida som inte är förenlig med nyssnämnda riktlinjer. Tanken att riksdagen skulle kunna göra en direkt jämförelse mellan resultaten av det statliga skogsbruket och av skogsbruk under annat huvudmannskap förefaller orealistisk med hänsyn till de speciella produktionsförutsättningar som gäller för en stor del av domänverkets skogsmark.

Nuvarande former för domänverkets redovisning är enligt utskottets mening tillfredsställande. Utskottet hemställer därför
att riksdagen avslår motionen 1971: 1076.

Stockholm den 30 november 1971

På näringsutskottets vägnar

INGVAR SVANBERG

Närvarande: herrar Svanberg (s), Bengtsson i Landskrona (s), Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Andersson i Storfors (s), Gustafsson i Byske (c), Rask (s), Wååg (s), Jonsson i Husum (s), Gustafsson i Säffle (c), Rydén (fp), Hovhammar (m), fru Hansson (s) och herr Clarkson (m).

Reservation

av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Gustafsson i Byske (c), Gustafsson i Säffle (c), Rydén (fp), Hovhammar (m) och herr Clarkson (m), som anser att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

»Utskottet behandlar — — — (= utskottet) — — — skogsbruket i övrigt.

Den information om domänverket som ges till riksdagen och allmänheten lider av betydande brister. Någon klar redovisning av det statliga skogsbrukets förräntning lämnas inte. Härigenom blir det omöjligt att på ett rättvisande sätt jämföra denna sektor inom skogsbruket med andra, t. ex. bondeskogsbruket. Riksdagen får inte tillfälle till den kontinuerliga näringspolitiska bedömning av domänverkets verksamhet som är önskvärd.

Den ordning som statsmakterna beslutat i fråga om överlämnande till riksdagen av Statsföretag AB:s årsredovisning och riksdagsbehandling av denna förtjänar att, såsom motionärerna föreslår, genomföras också för domänverkets del. En redogörelse för utfallet av det statliga skogsbruket under domänverket bör alltså årligen lämnas till riksdagen såsom grund för en näringspolitisk bedömning av det statliga skogsbruket. En angelägen uppgift vid en sådan bedömning blir att ställa domänverkets arbetsvillkor och ekonomiska resultat i relation till vad som gäller för skogsbruket i övrigt.

Utskottet hemställer sålunda

att riksdagen med bifall till motionen 1971:1076 hos Kungl.

Maj:t hemställer om en årlig redovisning till riksdagen av det statliga skogsbruket i enlighet med vad utskottet anfört.»

Centralförvaltningen**Remissyttrande, motion nr 1076**

Domänverket har i skrivelse den 17 mars 1971 anmodats avge yttrande över motion nr 1076 om en årlig redovisning av det statliga skogsbruket under domänverket. I anledning härav får domänverket anföra följande.

Kungl domänstyrelsen har sedan 1883 årligen redovisat verksamheten på statens skogar i form av en utförlig berättelse med tillhörande statistik, »Kungl domänstyrelsens förvaltning». Sedan 1922 har berättelsen utgivits under titeln »Domänverket». Redogörelsen har ingått i serien Sveriges officiella statistisk (SOS).

Efter riksdagsbeslutet 1968 som förändrade domänverkets verksamhetsform fann verket det angeläget att förbättra den årliga resultatredovisningen och sedan 1969 har denna skett genom en särskild förvaltningsberättelse, där den ekonomiska redovisningen lagts upp efter i stort sett samma normer som är vanliga för större affärsföretag. Där förekommer således resultaträkning, balansräkning, finansieringsplan samt vissa statistiska uppgifter. Verksamhetsberättelsen har i övrigt förbättrats genom redovisning av trender inom olika områden, allt i syfte att ge ökade möjligheter till en bedömning av domänverkets verksamhet. Den tidigare mycket utförliga statistiken i SOS ingår numera i Skogsstatistisk årsbok (SOS) som en särskild bilaga. Sedan 1970 utger verket även en delårsrapport.

Vidare kan nämnas att verksamheten och det ekonomiska resultatet utförligt redovisats i verkets tidning Domän-Posten alltsedan dennas tillkomst 1958. Domänverket planerar att årligen utge en populariserad form av verksamhetsberättelsen i form av sk temanummer av Domän-Posten.

I utredningen 1967 om en effektivisering och samordning av statens skogsföretag konstaterades att stora svårigheter föreligger att objektivt beräkna ett kapitalvärde för domänverket av sådan art att det kan utgöra bas för bedömning av förräntningen. Utredningen föreslog därför i stället att man på grundval av en ekonomisk analys av domänverkets verksamhet i form av en flerårsbudget skulle fastställa ett årligt avkastningskrav. Riksdagen beslutade även enligt detta förslag. Domänverket har således i enlighet härmed framlagt en ekonomisk femårsplan för perioden 1970—74. På grundval av denna har Kungl Maj:t fastställt avkastningskravet till 23 milj kr årligen under perioden. Planen har bringats till allmän kännedom i samma omfattning som förvaltningsberättelsen.

I sitt yttrande den 16 juni 1970 över nämnda plan uttalade affärsverksdelegationen bl a följande:

»Det skulle vara intressant att kunna göra en bedömning av huruvida den av domänverket föreslagna vinsten att inleverera är skäligen i förhållande till i verket bundet eller arbetande kapital. Vid analyser av det ekonomiska utfallet i domänverket ställes ofta den inlevererade vinsten i relation till fastighetstaxeringsvärdet — 1 588 miljoner kronor. Härvid konstateras som regel, att förräntningen är låg. För att göra en sådan bedömning är det nödvändigt att först konstatera hur taxeringsvärdet

framräknats. Detta sker genom att med stöd av för olika delar av landet gällande uppgifter om genomsnittliga intäkter och kostnader räkna fram avkastningen per ha skogsmark före skatt. Värdet per ha erhålles genom kapitalisering vid 5 % räntefot. Eftersom den av domänverket beräknade vinsten är efter skatt — kommunalskatt, garantiavgift och skogsvårdsavgift — samt domänverket har pensionskostnader utöver ATP för sin personal och kostnader för vissa andra förhållanden, som icke är beaktade vid beräkning av taxeringsvärdena, måste vissa justeringar av överskottet ske, innan förräntningsberäkning av taxeringsvärdet kan ske. Om siffrorna i domänverkets femårsplan utnyttjas får man följande resultat:

Ekonomiskt resultat	26 milj kronor
Skatt	16 » »
Resultat före skatt	42 milj kronor
Domänverkets speciella förpliktelser:	
Statlig pension	29 milj kronor
Rationaliseringshinder p g a det statliga löne- och anställningssystemet	4 » »
Extra kostnader som remissorg m m	3 » »
	36 milj kronor
Resultat före skatter och speciella förpliktelser	78 milj kronor
Taxeringsvärde	1 588 milj kronor
Förräntning av taxeringsvärdet:	4,9 %

Resultatet visar, att domänverkets avkastning väl stämmer med de bedömningar av den genomsnittliga avkastningen som ligger till grund för beräkning av fastighetstaxeringsvärdena. Men det är inget säkert uttryck för att den ekonomiska uppläggnings av verksamheten är riktig eller att det ekonomiska resultatet hävdar sig i jämförelse med vad som uppnås i andra skogliga företag.

Om man ställer det justerade resultatet i jämförelse till bokfört statskapital, 554 milj kronor, blir förräntningen 14,1 %. Härvid bör beaktas att det bokförda kapitalet är högt jämfört med av ägaren tillskjutet kapital jämte uppsparade fonder, vilka tillsammans inte torde överstiga halva det bokförda kapitalet. Härvid har inte de skogsfastigheter, som domänverket övertog vid etablerandet av den ekonomiska verksamheten, åsatts något värde. Dessa bestod till övervägande del av de skogsarealer, som 'blev över' i samband med avvittringen och var då i stort värdelösa.»

För femårsperiodens första år (1970) redovisar verket en nettovinst om 33,1 milj kronor vartill kommer en ökning av lagerreserven med 7 milj kronor. Under detta år har verket således överträffat den framlagda femårsplanen i betydande utsträckning.

En motsvarande grov beräkning för 1970 redovisas nedan varvid de ingående posterna justerats enligt verkets bedömning:

Resultat före skatt och bokslutsdispositioner	58 milj kronor
Domänverkets speciella förpliktelser:	
Statlig pension	25 milj kronor
Rationaliseringshinder p g a det statliga löne- och anställningssystemet	10 » »
Extra kostnader som remissorg m m	3 » »
	<hr/>
	38 milj kronor
Resultat före skatter och speciella förpliktelser	96 milj kronor
Taxeringsvärde	1 766 milj kronor
Förräntning av taxeringsvärdet:	5,4 %

Redovisningen ovan av de speciella förpliktelser som belastar domänverket är ej fullständig. Verket har denna fråga under uppsikt i syfte att bättre än hittills kunna redovisa de ekonomiska konsekvenserna av de speciella förpliktelserna.

Enligt motionärernas uppfattning är det nödvändigt att informationen om verksamhetsresultatet utformas så att förräntningskravet i förhållande till näringslivet i övrigt klart redovisas. Förutom de ovan påpekade svårigheterna att fastställa skogsbrukets kapitalvärde vill verket framhålla de svårigheter som alltid föreligger vid en jämförelse mellan domänverket och övriga skogsägare. Domänverkets skogsinnehav omfattar omkring 1/5 av landets skogar och är fördelat över hela landet, från Lappland till Skåne. Dessutom är huvuddelen av verkets skogar belägna inom områden med sämre biologiska och tekniska produktionsförutsättningar. För att jämföra resultaten mellan olika skogsägare måste man bl a ta hänsyn till differenser i markens produktionsförmåga, i klimat, i trädslagsammansättning, åldersfördelning, avsättningsförhållanden, integration med skogsindustri m m. Av det anförda framgår klart svårigheten att göra realistiska jämförelser mellan enskilt skogsbruk och statsskogsbruket. Enligt domänverkets uppfattning måste varje företags resultat bedömas mot bakgrund av dess speciella förutsättningar. Bedömningen av domänverkets resultat skall och kan ske med hjälp av den redovisning som verket årligen presenterar. Verket strävar efter att denna redovisning skall vara öppen och klagörande och inför efterhand förbättringar i detta syfte.

Enligt domänverkets mening lämnar verket redan nu sådan offentlig redovisning av sin verksamhet att det av motionärerna uttalade önskemålet kan tillgodoses. Med hänsyn härtill hemställer verket att riksdagen lämnar motionen 1971:1076 utan vidare åtgärd. Verkets förvaltningsberättelse för 1969 och 1970, delårsrapport för 1970 samt statistik för 1969 bilägges.

STIG JOHANSSON

Nr 48**Näringsutskottets betänkande i anledning av motion om ombildande av förenade fabriksverken till ett aktiebolag.****Ärendet**

I motionen 1971: 1068 av herrar Ericsson i Åtvidaberg (fp) och Carlström (fp) hemställs att förenade fabriksverken skall ombildas till aktiebolag.

Nuvarande organisation m. m.

Förenade fabriksverken är ett affärsdrivande verk som har till uppgift att tillverka, försälja och underhålla krigsmateriel, tillverka och försälja civila verkstadsprodukter samt bedriva tvätterirörelse och försäljning av överskottsmateriel från statliga myndigheter m. m. Fabriksverken förvaltar under fabriksverkens fond redovisade fabriker, verkstäder och tvätterier samt andra under fabriksverkens fond upptagna kapitaltillgångar. Hit hör aktier och andra ägarandelar i vissa bolag, bl. a. Telub AB. Fabriksverken uppför anläggningar och byggnader som erfordras för verket, uppbär och redovisar verkets inkomster samt bestrider verkets utgifter med inkomsterna och andra medel som står till dess förfogande. Förutom huvudkontor och överskotts försäljning omfattar organisationen åtta nytillverkande fabriker, som producerar bl. a. vapen, ammunition, kylkompressorer, pyroteknisk materiel, uniformer och sjukhuspersedlar, två centralverkstäder med filialer, vilkas verksamhet omfattar reparation och översyn av försvarsmateriel, samt femton tvätterier, vilkas största kunder är landstingsägda sjukhus och försvaret. Verket fick sin nuvarande organisation efter beslut av riksdagen 1965 (prop. 1965: 119, SU 1965: 163, rskr 1965: 398; instruktion SFS 1965: 840, ändrad 1969: 411, 1969: 762).

Fabriksverken skall enligt gällande bestämmelser till statsverket inleverera dels ränta på det i fabriksverkens fond investerade nettokapitalet, dels avskrivningsmedel. Den totala fakturerade omsättningen uppgick budgetåret 1970/71 till 558 milj. kr.

Affärsverksutredningen

Affärsverksutredningen framlade 1968 i betänkandet »Affärsverken. Ekonomi, konkurrens och effektivitet. Del 1» (SOU 1968: 45) ett förslag till riktlinjer för affärsverkens ekonomiska målsättning och hand-

lande, vilket syftade till att likställa de ekonomiska utgångspunkterna i affärsverken med dem som gäller för enskilda företag. Utredningen konstaterade att vissa affärsverk på senare tid kommit att i högre grad än tidigare konkurrera med enskilda företag. För att konkurrensinslaget, som väntades bli ännu starkare i framtiden, skulle medföra önskvärd effektivitetsstimulans krävdes enligt utredningen att affärsverken skulle få konkurrera med enskilda företag på så lika villkor som möjligt samt att deras redovisning och finansiering utformades med tanke på att möjliggöra en meningsfull effektivitetsjämförelse mellan affärsverken och deras konkurrenter. En utgångspunkt för utredningens förslag var att det skulle rymmas inom den konstitutionella formen för affärsverken. Utredningen sade sig emellertid rent allmänt vilja tillkännage den uppfattningen att det föreligger anledning överväga en övergång från verksform till aktiebolagsform för de affärsverk som från marknadssynpunkt är lämpade att arbeta i bolagsform.

Motionen

Motionärerna anser det vara en viktig uppgift att åstadkomma konkurrenslikhet mellan statliga företag å ena sidan samt enskilda och kooperativa företag å den andra. Det saknas enligt deras uppfattning inte fog för påståenden om att statliga företag har vissa konkurrensfördelar. Särskilt antas detta gälla de affärsverk som bedriver sin verksamhet i konkurrens med enskilda företag. Motionärerna refererar ett uttalande av affärsverksutredningen om att det finns anledning att överväga en övergång till bolagsform för sådana affärsverk. De erinrar om den granskning av förenade fabriksverken som riksrevisionsverket nyligen genomfört och anför att de brister i redovisningssystem, organisation, struktur, marknadsföring och särskilt tillgängsvärdering som härvid uppmärksammats gör det ytterligare angeläget att förenade fabriksverken snarast ombildas till aktiebolag och underkastas aktiebolagslagens bestämmelser.

Tidigare behandling av frågan

I motioner vid 1970 års riksdag hemställdes om en utredning med syfte att föreslå ombildande till aktiebolag av i första hand förenade fabriksverken och domänverket (SU 1970: 163). Förenade fabriksverken framhöll i ett remissyttrande att det samtidigt som den civila delen av verkets utvecklings- och tillverkningsprogram successivt vuxit hade blivit möjligt att i olika hänseenden modifiera driftsformen inom verksformens ram men att det dock kvarstod besvärande hinder för ett affärsmässigt handlande och för att fabriksverken på helt lika villkor skulle kunna konkurrera med motsvarande enskilda företag. Verket ansåg att frågan om ändring till aktiebolag sett på längre sikt måste tas upp

till prövning i ett större sammanhang. Statsföretag AB, som också yttrade sig över motionerna, hävdade å andra sidan att den formella företagsformen knappast kunde vara avgörande för de statliga företagens **möjligheter att arbeta under samma förutsättningar** som det icke-statliga näringslivets storföretag. Statsutskottet påpekade att affärsverksutredningen i sitt betänkande hösten 1968 bl. a. uttalat att det fanns anledning överväga en övergång till aktiebolagsform för de affärsverk som från marknadssynpunkt är lämpade att arbeta i den formen. Utskottet ansåg att det inte behövde råda någon tvekan om att frågan om lämpligaste driftform för bl. a. förenade fabriksverken skulle noga penetreras vid de fortsatta övervägandena inom Kungl. Maj:ts kansli. Att göra det slutliga ställningstagandet beroende av resultatet av ytterligare särskild utredning syntes inte böra eftersträvas, varför utskottet avstyrkte motionerna. I en reservation anslöt sig folkpartiets och moderata samlingspartiets företrädare till majoritetens resonemang; de föreslog emellertid att riksdagen skulle ge Kungl. Maj:t till känna som sin mening att övervägande skäl talade för att ombilda förenade fabriksverken till aktiebolag. Riksdagen följde utskottet.

Riksrevisionsverkets granskning av förenade fabriksverken

Riksrevisionsverket (RRV) har som ett led i förvaltningsrevisionen av förenade fabriksverken genomfört en översiktlig analys av dess verksamhet, redovisad i en revisionsrapport den 8 januari 1971. Efter att ha belyst den ogynnsamma resultatutvecklingen vid olika enheter under senare år och därav följande lönsamhetsproblem rekommenderar RRV en precisering av målen för fabriksverken, en anpassning av marknadsfunktionen till de krav en satsning på civila produkter ställer, en målriktning av produktutvecklingen, en förbättring av det ekonomiska styrsystemet och genomgripande rationaliseringsåtgärder. I yttrande över revisionsrapporten den 10 mars 1971 understryker fabriksverkens styrelse verkets begränsade handlingsfrihet, sammanhängande med att verket är underkastat samma förvaltningsrättsliga föreskrifter som andra ämbetsverk. Denna begränsade handlingsfrihet innebär, anförts i yttrandet, att verksamheten ej kan bedrivas på ett från alla synpunkter rationellt sätt. I yttrandet påpekas att för fabriksverkens anställda gäller villkor, bl. a. lägre pensionsålder för den kollektivanställda personalen, som innebär avsevärt högre lönebikostnader i jämförelse med den konkurrerande privata industrin. Avslutningsvis anförts att fabriksverkens utveckling under 1960-talet och den nuvarande situationen belyser nackdelarna för verket att såsom ett konkurrerande industriföretag arbeta under företagsformen affärsdrivande verk. Frågan om en ändring eller modifiering av företagsformen bör enligt verkets uppfattning tagas upp snarast.

I en andra rapport, den 30 augusti 1971, har RRV granskat den interna kontrollen vid fabriksverken i vad avser främst frågor som sammanhänger med bolagsförvärv m. m. RRV anför bl. a.:

Enligt RRV mening är det ur allmänna synpunkter viktigt att den offentliga verksamhet som bedrivs av affärsverk och andra myndigheter kan väl kontrolleras av statsmakterna och att den i görligaste mån är öppen för allmänhetens insyn. Därest affärsmässig verksamhet i särskilda fall är av sådan natur att den inte lämpligen kan bedrivas i affärsverksformen och om det heller inte är av allmänt intresse att utöva den därmed förenade kontrollen, bör övervägas att överföra den i aktiebolagsform.

Det finns emellertid då anledning understryka att ett sådant överförande till bolagsform inte minskar kravet på en noggrann precisering av målsättningen för verksamheten. Detta bör komma till uttryck i bolagsordningen på ett sådant sätt att denna avspeglar regeringens och riksdagens syften med verksamheten. Även det skälet att statlig verksamhet inte bedrivs i enbart vinstsyfte gör att det enligt RRV mening finns anledning att ställa större krav på en precisering av målsättningen i bolagsordningen för ett statligt bolag.

RRV gör också vissa kommentarer beträffande de statliga affärsverkens organisationsform:

Det förhåller sig utan tvivel så att de villkor under vilka en statlig myndighet har att arbeta i vissa hänseenden ställer strängare krav än vad som gäller i enskild verksamhet. Tvånget att arbeta i offentlighetens ljus kan ibland vara en nackdel ur affärssynpunkt. Den statliga budgetprocessen är förhållandevis långsam. Bundenheten till det statliga lönesystemet kan också innebära svårigheter att rekrytera t. ex. kvalificerad personal på nyckelposter.

Å andra sidan vill RRV framhålla att det inte finns anledning att överdriva svårigheter av denna art. Den statliga affärsverksformen erbjuder också betydande fördelar. Ekonomi och likviditet är förhållandevis säkra, förräntningskravet lågt.

I de fall då riksdagens medverkan erfordras, t. ex. för investeringsbeslut, kan beslutsprocessen utgöra hinder för att fatta snabba beslut. Inte heller enskilda företag har emellertid alltid medel omedelbart disponibla för att tillfredsställa ett snabbt uppkommande behov som kräver investeringar. Finansieringsproblemen kan utgöra minst lika stora hinder i det enskilda företaget.

Uttalande av förenade fabriksverkens styrelse 1971

I sin anslagsframställning för budgetåret 1972/73 anför förenade fabriksverkens styrelse följande:

FFV nuvarande verksamhetsform som affärsdrivande verk har uppenbara nackdelar i jämförelse med t. ex. bolagsformen. Nuvarande regler ger ej samma möjlighet till resultatutjämnning inom koncernen, finansiering av dotterbolag etc, som andra företagsformer ger. En förändring härvidlag ter sig nödvändig med tanke på FFV målsättning att täcka

in nya marknadsområden med bl a satsning på civila produkter. Nuvarande verksamhetsform ger heller inte FFV samma möjligheter ifråga om redovisningsregler, revisionsförhållanden och möjlighet till rimlig kommersiell sekretess.

Dessutom ger gällande regler ej möjlighet till en eljest normal självfinansiering av verksamheten, dvs möjlighet att använda en önskvärd del av avskrivnings- och vinstmedel i rörelsen.

Den komplicerade och långsamt verkande modellen för beslutsfattande i finansierings-, organisations- och personalfrågor på de nivåer där FFV, enligt nu gällande regler, ej kan fatta egna interna beslut minskar avsevärt verkets möjlighet att bedriva en lönsam verksamhet.

FFV räknar för sin del med att de problem som uppstår vid övergång till annan företagsform är möjliga att lösa i samråd med berörda parter. Inom verket pågår för närvarande utredningar angående dessa förhållanden. Förslag till åtgärder kommer att i särskild ordning underställas Kungl. Maj:t. FFV finner det angeläget att en ny företagsform snarast kan börja tillämpas.

Utskottet

I motionen föreslås att förenade fabriksverken skall ombildas från affärsverk till aktiebolag. Önskemål om en sådan reform har tidigare framförts i motioner vid 1970 års riksdag, varvid även domänverket inbegreps. Statsutskottet uttalade då att det inte behövde råda något tvivel om att frågan om lämpligaste driftform för bl. a. förenade fabriksverken noga penetrerades vid överväganden inom Kungl. Maj:ts kansli.

Under det år som gått har nytt material tillkommit, bl. a. genom den granskning av fabriksverken som riksrevisionsverket genomfört. Fabriksverken har i sin anslagsframställning för nästa budgetår anmält att utredningar angående annan företagsform pågår och att förslag till åtgärder kommer att i särskild ordning underställas Kungl. Maj:t. Enligt vad utskottet erfarit har arbetet med saken fortgått under innevarande höst. Då frågan om lämplig organisationsform för fabriksverkens verksamhet sålunda är under prövning och förslag i ämnet bör kunna föreligga i en nära framtid synes riksdagen inte ha anledning att nu göra något uttalande. Med hänsyn härtill hemställer utskottet

att riksdagen avslår motionen 1971:1068.

Stockholm den 30 november 1971

På näringsutskottets vägnar

INGVAR SVANBERG

Närvarande: herrar Svanberg (s), Bengtsson i Landskrona (s), Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Andersson i Storfors (s), Gustafsson i Byske (c), Rask (s), Wååg (s), Jonsson i Husum (s), Gustafsson i Säffle (c), Rydén (fp), Hovhammar (m), fru Hansson (s) och herr Clarkson (m).